

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ І УКРАЇНА

Визначено критеріальні ознаки трансформаційних процесів, дано оцінку трансформаційним змінам у країнах ЦСЄ і Україні. Окреслено чинники, що визначають вибір парадигми економічного розвитку України та висловлено пропозиції щодо економічної політики держави в контексті очікуваних змін.

1. Постановка проблеми і методологічні засади її дослідження

Незважаючи на стратегічний вибір України – намір інтеграції у Європейський Союз, питання геополітичного і геоекономічного вектора розвитку країни залишаються дискусійними щодо реальності термінів і окреслення парадигми економічного розвитку.

Безумовно, розв'язання цього складного завдання вимагає глибокого аналізу економічного розвитку сучасної Європи, оцінки результатів інтеграційних процесів, зокрема щодо ЄС-15 і ЄС-25, об'єктивних можливостей і планів України.

Окремі аспекти трансформації економік ЦСЄ висвітлені в працях європейських вчених Я. Карнаї, Е. Лукавера, З. Зьоло, І. Іллієва, В. Еберхарда, М. Ростішевського, російських – В. Кудрова, Ю. Борко, вітчизняних – В. Гейця, Є. Савельєва, А. Мокія, В. Мельник та ін. В опублікованих працях дано аналіз динаміки економічного розвитку, транскордонного співробітництва, компаративний аналіз процесів приватизації.

Проте системного компаративного аналізу процесів трансформації в країнах Центральної і Східної Європи на принципах оцінки надій, балансу позитивних зрушень і розчарувань в контексті вибору парадигми економічного розвитку України ще нині не зроблено.

Дослідники сучасної Європи і трансформаційних процесів, які в ній відбуваються, розрізняють "три Європи": Західну Європу, країни Центральної та Східної Європи і пострадянські європейські країни (в цю групу входить Україна) [1, 33].

Такий підхід слід покласти в основу дослідження сутності і особливостей трансформаційних процесів, оскільки "кожна з Європ" мала різні вихідні позиції і цілі трансформації. Якщо Західна Європа, як гігантський ринок, регіональне геополітичне утворення, трансформується під впливом дії природи ринку, проходячи нормальні фази економічного циклу, адаптуючи свої економіки до єдиних правил ЄС, то країни Центральної і Східної Європи пов'язали трансформаційні процеси з низкою більш складних цілей:

- зміною природи економіки, переходом від економіки дефіциту до економіки достатку;
- переборенням диспропорцій в рівні життя;

- підвищенням конкурентоспроможності економіки та підприємств на світовому ринку;
- переборенням периферійності країни та периферійності її прикордонних територій;
- зниженням бар'єрів, що перешкоджають виходу на європейський ринок;
- бажанням потрапити в якісніші соціальні умови.

Іншими словами, трансформаційні процеси в Центральній і Східній Європі були пов'язані з двома групами цілей – формуванням економіки ринкового типу, прагненням інтегрування у Європейський Союз. Практично такі ж завдання поставила перед собою і Україна, хоча через непослідовність дій і відмінні стартові умови залишилася за межами ЄС-25.

Результати трансформації у будь-якій групі країн, як показують дослідження, обумовлені її стартовими умовами, а також низкою внутрішніх (ендогенних) і зовнішніх (екзогенних) чинників. Вважаємо за доцільне виокремити як основні критеріальні ознаки трансформаційних процесів: динаміку економічного зростання і його якість, інституційні перетворення (зокрема пов'язані зі зміною форми власності, зміною місця малого і середнього бізнесу в структурі виробництва); зміни в регіональному співробітництві, результати конвергенції, зміни галузевої структури. Зазначені оцінки слід розглядати як внутрішні чинники.

2. Оцінка трансформаційних змін в країнах ЦСЄ і Україні

Динаміка економічного зростання. Країни Центральної та Східної Європи в 1989–1999 рр. пережили системну і структурну кризу, пов'язану з переходом від адміністративно-планової до ринкової економіки. Так, за оцінками В. Кудрова в період 1989–1993 рр. ВВП Центральної та Східної Європи скоротився на 23%, промислове виробництво на 46%. Ступінь глибини і тривалість економічного спаду були різними. Так, кількість безперервних років спаду виробництва в Польщі становила 2 роки, в Словенії, Румунії, Чеській Республіці, Албанії – 3, Словаччині, Угорщині, Хорватії, Болгарії – 4 [8]. 1994–2005 рр. характеризувалися економічним зростанням. Так, в середньому приріст ВВП країн Центральної та Східної Європи у 1994–2004 рр. становив приблизно 42,2% (при середньорічному прирості 3,8%), а приріст промислового виробництва – 54,3% (при середньорічному прирості – 4,4%) [1, 37].

У 2005 р. країни ЦСЄ зберегли стабільний темп економічного зростання. Поряд з цим слід зазначити, що хоча в період 1994–2005 рр. економічне зростання в цих країнах було динамічнішим, ніж в країнах Західної Європи, не всі з них досягли (зокрема Болгарія, Румунія, Хорватія) базового рівня. Невисокою залишається якість економічного зростання (залишається слабким науково-технічний потенціал, слабо здійснюється модернізація номенклатури і асортименту продукції, не вдалось створити модель інноваційного розвитку, темпи економічного зростання не супроводжуються адекватним ростом зайнятості, рівня життя). Так, зокрема, в Польщі рівень безробіття в 1993 р. становив 16,1%, у 1998 р. – 10,4%, у 2004 р. – 19,4%. 3 10 найбідніших регіонів Європи – 6 знаходяться в Польщі. Якщо дохід на душу населення в країнах ЄС-15 у середньому становить 24,5 тис. дол. США, то в країнах ЦСЄ – 14 тис. дол. США [1, 37].

Україна, як представник пострадянської частини Європи, мала найдовший десятирічний спад виробництва. Спад ВВП в 1989–1998 рр. становив 61%. На відміну від більшості країн ЦСЄ Україна не досягла рівня виробництва 1989 р. Незважаючи на те, що в 1999–2004 рр. середньорічні темпи економічного приросту виробництва становили за офіційними оцінками 7,4% (деякі економісти вважають їх

завищеними [1]), обсяг виробництва ВВП у 2004 р. становив лише 65% ВВП 1989 р. Реальний ВВП (сукупно) у січні 2005 р. порівняно з січнем 2004 р. становив 106,5%, а за перше півріччя 2006 р. – понад 9%. Проте якість економічного зростання є нижчою, ніж у ЦСЄ (розширене відтворення базується на традиційній номенклатурі виробництва, середній дохід на душу населення, незважаючи на ріст номінальних і реальних доходів (2004 р. – 125,1%, 7 міс. 2005 р. – 144,2%) залишається низьким і становить менш ніж 10 тис. грн. в рік) [2, 4].

При нормі безробіття в ЦСЄ в 2003 р. 15,3%, в Україні вона становила 3,6%, що оцінюється як індикатор сповільнених темпів ринкової трансформації [9, 85].

Трансформація адміністративно-командної економіки. Країни ЦСЄ використали різні концепції трансформації: “шокової терапії” (Польща), “еволюційного реформування” (Угорщина, Румунія), “самодостатнього розвитку” (Чехія, Хорватія), і обрали різні моделі економічного розвитку. Україна в процесі трансформації адміністративно-командної економіки обрала концепцію “власного розвитку” [4, 5] і у 1997 р. обґрунтувала модель сталого розвитку, а у 2004 р. – модель інноваційного розвитку.

Інституційні перетворення. Країни ЦСЄ в різний час здійснили реструктуризацію економіки через впровадження системи господарського роздержавлення, приватизацію, розвиток малого і середнього бізнесу, що дало змогу змінити інституційну структуру їх економіки. Фахівці, які досліджували ці процеси в системі інституційних змін ЦСЄ, розрізняють:

а) первинну реструктуризацію, яка супроводжувалась спонтанною приватизацією і спонтанною лібералізацією цін, спонтанним рухом в напрямку лібералізації валют (80-ті роки);

б) приватизацію (в 1989 р. – в Польщі, Угорщині, Югославії, в 1990 р. – в НДР, Чехії, Словаччині, 1991–1992 рр. – Болгарії і Румунії). Якщо до початку інституційних змін державний сектор у країнах ЦСЄ становив від 70 до 95%, то в процесі приватизації він мав знизитись до 20–25%, що передбачалось досягти через такі найбільш поширені форми приватизації як прямий продаж державних об’єктів, акціонування, передача власності за символічну ціну або безоплатно менеджерам або працівникам, ваучеризація. Доля продукції, яка вироблялась в країнах ЦСЄ в приватному секторі, у 1994 р. перевищила 50% [10];

в) постприватизаційний (після масштабної приватизації) період, пов’язаний з продовженням процесів реструктуризації. До кінця 2000 р. доля приватного сектора становила: в Чехії, Угорщині – 80%, Словаччині – 75%, Польщі, Болгарії – 70%, Румунії – 60% [5, 134].

Ознаками інституційних змін в країнах ЦСЄ у період 1989–2004 рр. стали: створення великої кількості спільних підприємств за участі західного капіталу і фірм, розширення і зміцнення дворівневої фінансової системи, ріст частки нерезидентів у структурі банківського капіталу (в Чехії понад 90%, Словаччині – 85%, Угорщині – 80%, в Польщі – 65% [11, 89]), формування податкової системи аналогічної системі країн ЄС, реформа системи соціального забезпечення.

Внаслідок інституційних перетворень в країнах ЦСЄ створено надійну ринкову інфраструктуру, конкурентне середовище, умови для закріплення середнього класу. На відміну від України, як і інших країн пострадянського простору, трансформаційні зміни відбулись з меншими втратами для країн ЦСЄ.

Зміна галузевої структури економіки. Прогресивність трансформаційних змін можна оцінити, взявши за основу зміну частки продукції певних технологічних укладів, перехід від аграрно-індустріальної, індустріальної – до постіндустріальної економіки. Трансформації, що відбулись в країнах ЦСЄ, супроводжувалися формуванням принципово нової галузевої структури виробничої діяльності. Всіх краї-

нам ЦСЄ властиве зростання частки сфери послуг, зниження частки сільського господарства і промисловості. Незважаючи на прийняття в Україні програми структурної перебудови економіки, структура її економіки відповідає аграрно-індустріальному типові, спостерігається домінування виробництва товарів, що виробляються на базі природних ресурсів, продукції важкої промисловості, що обумовлює переважання сировинного експорту, високу залежність економіки країни від енергоносіїв.

Ступінь виконання вимог конвергенції. Аналіз цього внутрішнього чинника, що мотивував трансформаційні процеси в країнах ЦСЄ, пов'язаний з їх намірами і чіткими діями, спрямованими на інтеграцію в ЄС. Всі претенденти в ЄС повинні були виконати вимоги щодо конвергенції. Критеріями конвергенції були визначені: рівень процентної ставки (не більше 5,42%), рівень інфляції (не більше 2,6%), дефіцит бюджету (не більше 3%), державний/публічний борг (не більше 60%), грошова маса MR_2 Станом на 31.12.2005р. ступінь виконання критеріїв конвергенції країнами ЄС-10 виглядає наступним чином (табл. 1).

Таблиця 1

Ступінь виконання критеріїв конвергенції в країнах ЄС-10

	Рівень % ставки		Рівень інфляції		Дефіцит бюджету		Публічний борг		MR2
Греція	3,35	так	1,6	так	-2,6	ні	30,5	так	—
Естонія	3,94	так	4,1	ні	1,6	так	4,8	так	—
Кіпр	5,16	так	2,0	так	-2,4	ні	70,3	ні	—
Латвія	3,53	так	6,9	ні	0,2	так	11,9	так	так
Литва	3,73	так	2,7	ні	-0,5	так	18,7	так	—
Угорщина	6,60	ні	3,5	ні	-6,1	ні	58,7	так	—
Польща	5,23	так	2,2	так	-2,5	так	42,5	так	—
Словенія	3,81	так	2,5	так	-1,8	так	29,1	так	так
Словаччина	3,52	так	2,8	ні	-2,9	ні	34,5	так	—

Примітка: Наведено за [12].

Активізація міжрегіонального співробітництва. В Центральній і Східній Європі активізувалося міжрегіональне співробітництво, в тому числі як в країнах, що ввійшли до ЄС, так і на суміжних територіях. Це дозволяє збільшити ступінь взаємодії членів ЄС на горизонтальному рівні, може забезпечити стабільність економічного зростання завдяки розвитку інфраструктури, науково-технічному, економічному співробітництву, міжнародному спілкуванню. В країнах ЦСЄ за взірцем західно-європейських аналогів створено євро регіони. На тлі розширення ЄС у Європейському Союзі відбувся перехід від політики перерозподілу ресурсів до мобілізації ресурсного потенціалу територій і використання принципів субсидіарності, переходу до співробітництва в рамках євро регіонів, удосконалення механізмів регіонального розвитку в ЄС, узгодження розвитку суміжних територій шляхом створення концепцій спільного розвитку транскордонних територій, розширення регіональної політики ЄС на західні області України.

Попри те, що на заході України за взірцем західних аналогів створено Карпатський євро регіон і євро регіон "Буг", і незважаючи на певні досягнення, місцеві органи управління через недосвідченість, недостатність їх повноважень і фінансування не виправдали очікувань [6, 93]. Водночас ці регіони розглядаються ЄС як значні ринки збуту і можливості виходу на азіатський ринок, що вимагає відповідного інституційного забезпечення.

В Україні закладено основи правової бази транскордонного співробітництва; вона бере участь в конгресі місцевих і регіональних органів влади Європи, в Асоціації європейських прикордонних регіонів і Асамблеї європейських регіонів. На державному рівні створено комісію з питань транскордонного співробітництва, Міністерством економіки передбачено створення Центру моніторингу трансформаційного співробітництва. Проте, на відміну від країн ЦСЄ, в яких існує адміністративно-самоврядна система організації транскордонного співробітництва, в Україні основну роль в розвитку транскордонного співробітництва відіграють центральні органи влади, до деякої міри обласні державні адміністрації. В контексті реалізації регіональної політики держави, недостатніх умов реалізації потенціалу місцевого самоврядування гострою залишається проблема фінансування заходів з транскордонного співробітництва. На прикордонній території країн ЦСЄ поширюється програма INTERREG, кошти ЄС залучаються в процесі транскордонного співробітництва в рамках фонду малих проектів PHARE CBC і програми TACIS CBC, що є недоступним для України. Враховуючи явище дуалізму в економіці і рівні життя транскордонних регіонів України і країн ЦСЄ, стає очевидною необхідність здійснення інвестицій з боку ЄС в проекти інтеграційного характеру в прикордонних з країнами ЦСЄ регіонах України, оскільки ні Україна, ні країни ЦСЄ не в змозі зробити це своїми силами. Ці проекти могли б фінансуватися за рахунок структурних фондів Європейського Союзу і поширюватися на зміцнення інфраструктури в галузях транспорту, комунікацій, енергопостачання, модернізації прикордонного облаштування. Лише за спільних дій інститутів Європейського Союзу, євро регіонів, органів державної влади і місцевого самоврядування країн ЦСЄ і України можна досягти одну із цілей трансформації – ефективного транскордонного співробітництва.

Оцінка трансформаційних перетворень вимагає аналізу їх результатів з позицій балансу сподівань і розчарувань. Індикаторами ефективності будь-яких управлінських дій є ступінь досягнення цілей. Для країн ЦСЄ успішними у цьому плані є: вступ (очікуваний вступ) до ЄС, прогресивні зрушення в структурі економіки, підвищення рівня життя населення, збільшення інвестицій, в тому числі іноземних, в їх економіку, зниження бар'єрів, що перешкоджають виходу на європейський ринок, зміна природи економіки, запровадження європейських стандартів життя. Як негативні індикатори можна виокремити: зростання зовнішнього боргу, нарощування дефіциту в зовнішній торгівлі (сальдо платіжного балансу за поточними операціями в країнах ЦСЄ в 2004 р. становило 38818 млн. дол. США) [6], недостатній рівень зайнятості, невисокі темпи зростання продуктивності праці, що впливає на ефективність суспільного виробництва.

На відміну від країн ЦСЄ, Україна не досягла високих результатів у прагненні інтеграції в ЄС, трансформації структури економіки, розвитку малого (60 одиниць на 10000 жителів у 2004 р.) і середнього бізнесу і залученні інвестицій. Поряд з цим вона має значно нижчу норму безробіття (3,5% [13, 75], позитивне сальдо платіжного балансу за поточними операціями 6804 млн. дол. США [13, 84], зовнішній борг у межах норми, вищий, ніж у країнах ЦСЄ темп приросту продуктивності праці (9,7% до попереднього року у 2003 р., 22,2% – у 2004 р.).

Разом з тим і Україна і країни ЦСЄ як країни наздоганяючого розвитку знаходяться на значній дистанції від країн-лідерів (зокрема за показниками ВВП: середній дохід на душу населення), залишаються залежними від умов, які задають країни-лідери (структурних трансформацій в країнах-лідерах, політики митних коридорів, ступеня відкриття ринку капіталу при плаваючих курсах світових валют тощо). Найголовніше, і країнам ЦСЄ, і Україні не вдалось перебороти асиметрію в економіці, а Україні – і в інституціональному середовищі. Ні в країнах ЦСЄ, ні в Україні не розв'язано проблему бідності. В останні роки відбувається посилення регіональної

диференціації доходів і рівня життя населення, причому специфіка динаміки дуалізму економіки знаходить свій прояв у тому, що відмінності між областями за обсягами доходів, їх темпів, поглиблюються швидше, ніж розрив в економічному потенціалі.

3. Оцінка чинників, що визначають вибір парадигми економічного розвитку

Зважаючи те, що не всі поставлені цілі трансформацій в країнах ЦСЄ і Україні досягнуті, потрібно здійснити прогностичну оцінку наступних перетворень, обґрунтувати парадигму економічного розвитку. Насамперед, майбутнє економічних перетворень в будь-якій країні ЦСЄ, як і в Україні, залежатиме від здатності її використати свій економічний і інтелектуальний потенціал для забезпечення інноваційної моделі розвитку, забезпечення темпів і якості економічного зростання, які б дозволили скоротити (подолати) економічну і соціальну асиметрію між старими і новими членами ЄС, між членами ЄС і Україною. Визначальними чинниками, які можуть вплинути на подальшу трансформацію в країнах ЦСЄ і Україні, на наш погляд, будуть наступні:

Геоелекономічні. Як і країни ЦСЄ, так і особливо Україна залишатимуться країнами, боротьба за ринок яких, за сфери впливу загострюватимуться. Уряди цих країн мають використати всі можливості для модернізації економіки, підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку. В Україні ці питання пов'язуються з структурною корекцією, зорієнтованою на збільшення продукції IV і V технологічних укладів, використанням ефективних форм взаємодії з ТНК, зваженістю дій щодо вступу в СОТ.

Політика ЄС на 2007–2013 рр. ЄС зацікавлений в поширенні безпеки і стабільності не тільки в ЦСЄ, але і в Україні (недопущення нелегальної міграції, етнічних конфліктів, забруднення навколишнього середовища, організованої злочинності, посиленні правильного управління, економічних і структурних реформ як передумови росту торгівлі і інвестицій, переборенні соціальної нерівності). В умовах, коли країнам ЦСЄ надається і надаватиметься структурна підтримка через структурні фонди, а Україні ні, то зберігатиметься економічна і соціальна асиметрія. Розв'язання проблеми доступу України на ринки після визнання її як країни з ринковою економікою, залежатиме від швидкості її вступу в СОТ.

Відносини з СНД. Процеси, що відбулися в СНД, за оцінкою Б. Губського, були певними компромісами у виборюванні національних інтересів кожної з країн і не дали навіть початкової інтеграції. Газова криза 2005 р. показала, що в цих відносинах зростає роль галузевих геоелекономічних чинників, зокрема газового чинника. Основою економічних відносин України з СНД мало б стати запровадження принципів вільної торгівлі у двосторонніх і багатосторонніх відносинах. Особливого значення набуває конструктивна наступальна стратегія України щодо диверсифікації джерел і можливостей енергетичного та сировинного забезпечення своєї економіки, Балто-Чорноморського економічного альянсу. Зниження залежності від екзогенних чинників, зокрема з боку держав з нестійкою економічною ситуацією (наприклад, таких, як Росія, Туркменістан) загострює проблему співпраці країн ЦСЄ і України у сфері енергетичної безпеки, здійснення структурної перебудови економіки, зорієнтованої на зниження обсягів енергетичного забезпечення, в тому числі й нерациональних виробництв.

Транснаціоналізація вищої школи. Транснаціоналізація вищої школи викличе активізацію мобільності кваліфікованої робочої сили. Нині сформувались важливі передумови інтернаціоналізації вищої школи – підписання Болонської декларації всіма країнами ЦСЄ, серед них Україною, вступ частини країн ЦСЄ до ЄС, процес

глобалізації, формування ринку вищої освіти в усіх країнах ЦСЄ, ситуація на ринку праці викладачів. Інтернаціоналізація вищої школи йде і йтиме шляхом зростання мобільності студентів, формування і використання спільних програм навчання, виїзду науково-педагогічних кадрів за кордон і обміну ними. Уже сьогодні спостерігається інтернаціоналізація дипломування (видача двох дипломів, видача спільних дипломів), формування філіалів вузів в інших країнах, реалізація міжнародних програм ("Сократ", "Леонардо да Вінче", "Копернік" та ін.). Очевидним є формування єдиного освітнього і наукового простору Європи, спільного для країн ЦСЄ і України, що є одним з елементів інтеграції. Загострення проблеми збереження і примноження інтелектуального потенціалу країн ЦСЄ і України все більше за таких умов пов'язуватиметься з проблемою вартості робочої сили.

Конкурентна боротьба за іноземні інвестиції. Аналіз економічної ситуації та інституційного середовища в країнах ЦСЄ (ЄС-10) дозволяє зробити висновок про можливість припливу іноземних інвестицій до цих країн. Цьому, по-перше, сприятиме підвищення їх інвестиційної привабливості, оскільки з прийняттям всього комплексу законодавства ЄС, діловий клімат цих країн покращився. По-друге, цьому сприятиме прискорення світового економічного зростання, яке забезпечить компаніям додаткові прибутки, а відповідно – збільшення прямих іноземних інвестицій.

Стосовно України, то її інвестиційний клімат визначається набором специфічних чинників, які неоднозначно впливатимуть на можливості і стимули фірм до розширення масштабів діяльності на основі здійснення продуктивних інвестицій, створення робочих місць і активної участі в глобальній конкуренції. Безумовно, ризик інвестиційних рішень визначатиме підприємницьке співробітництво. Проте сигнали, які воно отримуватиме від держави і міждержавних утворень, значною мірою підвищуватимуть або знижуватимуть визначеність позицій економічних агентів, покращуватимуть або погіршуватимуть умови реалізації довгострокових проектів. Незважаючи на те, що Україна увійшла до групи країн, які в останні роки мали високі темпи економічного зростання, інвестиційний попит змінився несуттєво. При цьому основні обсяги інвестицій спрямовуються в сировинні галузі, будівництво житла і інфраструктуру; імпортується портфельний капітал. В 2005 р. відбулося значне збільшення припливу іноземних капіталів в Україну, причому іноземні інвестори вклали 7,9 млрд. дол. США, з яких 4 млрд. євро дав продаж "Криворіжсталі" і 0,9 млрд. євро – банку "Аваль" [13, 8].

Загальний обсяг нагромаджених інвестицій на початку 2006 р. становив 350 дол. США на душу населення, що набагато менше, ніж у країнах ЦСЄ. Негативно впливає на конкуренцію України на ринках інвестицій політична нестабільність, суперечливість і непослідовність рішень щодо приватного сектора й системи державного регулювання підприємництва, непередбачуваність середовища і недостатня правова захищеність, що породжує у вітчизняного і зарубіжного бізнесу відчуття зростаючих середньострокових ризиків. Причиною гальмування інвестиційних процесів і генератором структурної незбалансованості є суттєве відставання банківської системи і фінансових ринків від потреб економіки. Незважаючи на те, що в Україні створено Координаційну раду з питань іноземних інвестицій при Президенті України (2005 р.), Агентство по інвестиціях і інноваціях (2005 р.), видано указ Президента про першочергові заходи в сфері інвестиційної діяльності (2006 р.), реальний механізм участі держави в процесі залучення інвестицій недостатній. Утримуваний в останні роки в Україні рівень інвестицій (20–22% ВВП) не можна вважати задовільним. Конкурентна боротьба України за іноземні інвестиції нашо- вхується на шенгенські обмеження. В контексті вибору парадигми економічного розвитку стає зрозумілою необхідність: формування системи партнерських відно-

син, врахування об'єктивних інтересів основних сторін з приводу вироблення і прийняття державних рішень, що стосуються підприємницького середовища та інвестиційного клімату; створення умов для швидкого нарощування в найближчі роки власного капіталу банківською системою; зваженого і диференційованого підходу при виборі зарубіжних портфельних інвесторів, підвищення ефективності підтримки малого і середнього підприємництва; розвитку інституційної системи, зокрема формування саморегулюючих організацій в сфері бізнесу, некомерційних громадських організацій; формування менш затратної для бізнесу системи податкового адміністрування; збереження стабільності в умовах інвестиційної діяльності і підприємництва; підтримки інвестиційної діяльності в сфері модернізації виробництва. Досвід ЦСЄ свідчить про необхідність активної політики залучення ПІІ, ліберального інвестиційного режиму, залучення зовнішніх інвесторів до приватизації великих державних підприємств, серед них стратегічних, активної позиції регіональних органів управління в інвестиційній діяльності.

Підвищення рівня транскордонного співробітництва. Транскордонні відносини країн ЦСЄ з Україною, незважаючи на сформованість євро регіонів, не є достатньо ефективними, до того ж стартові умови східних прикордонних територій ЦСЄ кращі, ніж українських територій. Геополітика щодо транскордонних територій має будуватися на врахуванні аргументів мотивації. Згідно з теорією прикордонного регіону С. Ван де Уелла, такими аргументами є: аргумент капіталу, що пов'язано з інвестиційною привабливістю прикордонної території, яка через периферійність відносно центру має низький рівень внутрішніх інвестицій, проте є привабливою для сусідніх держав до того часу, поки регіони по обидва боки кордону не досягли рівних умов розвитку; аргумент адекватності, який полягає в прагненні регіональних органів влади перебороти власні конкурентні недоліки; політичний аргумент, який хоча не завжди є результативним, але суттєво впливає на інтенсивність прикордонних зв'язків. Вибір парадигми економічного розвитку має базуватися на моніторингу мотивів транскордонного співробітництва, їх прогнозуванні на перспективу. Проте його переваги для піднесення економічного і соціального розвитку прикордонних територій потрібно використати якнайшвидше.

Здатність країн до подолання проблеми бідності. Країни ЦСЄ підпадають або підпадатимуть з часом під реалізацію політики бідності в Європейському Союзі, яка включає впровадження в життя документів соціальної політики, управління структурними фондами, управління соціальним боргом. Враховуючи відставання країн ЦСЄ за рівнем життя від ЕС-15 Європейська комісія розробила інструментарій структурної політики для підготовки країни в ЕС (IPSA), який має бюджет, що становить 1040 млн. євро. Оскільки Україна не увійшла у сферу впливу цього інструментарію, то вирішення цієї проблеми зможе забезпечити лише опираючись на власні сили, реалізуючи Стратегію подолання бідності на 2001–2010 рр., згідно з якою передбачені заходи щодо: а) збільшення доходів від трудової діяльності; б) розвитку соціального страхування; в) впровадження консолідованої системи адресної соціальної допомоги і соціальних послуг; г) соціальної підтримки сімей і дітей без батьків; д) покращення житлових умов незахищених прошарків населення. Для досягнення ефективності імплементації цієї стратегії необхідна координація різнопланових цілей, визначення пріоритетів на коротко-, середньо- і довгострокову перспективу з врахуванням міжнародних ініціатив.

Глобалізація. Глобалізація породжує несправедливість у розподілі доходів національними і міжнародними структурами, супроводжується поглибленням поділу країн на лідерів і периферійні країни, збільшенням контролю транснаціональних компаній за світовим ринком, зниженням ролі національних урядів у вирішенні проблем створеного ВВП, зниженням доцільності підприємництва, зростанням

впливу міждержавних і наддержавних утворень. Це дає змогу зробити висновок про необхідність посилення прагматичності у підході до стратегії економічної інтеграції, обґрунтування напрямів, змісту і масштабів співробітництва як з європейськими та світовими економічними структурами, так і з окремими країнами. В основу побудови національної системи регулювання економічного і соціального розвитку України має бути покладений критерій економічної безпеки, підіймання України з групи периферійних країн, підняття соціального статусу населення.

Література

1. Кудров В. Экономика России и "трех Европ" // МЭИМО. – 2005. – № 11. – С. 33–43.
2. Статистичний щорічник України за 2004 р.
3. Економіка України за січень–серпень 2005 р. Держкомстат // Урядовий кур'єр. – 2005. – 27 вер. – № 182.
4. Федоров В. М. Навіщо нам Бланкарт? (замість передмови): В кн. Бланкарт III "Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки": пер. з нім. С. І. Терещенко та О. О. Терещенка. – К.: Либідь, 2000. – 650 с.
5. Центрально-Восточная Европа. – М.: Наука, 2002. – Т. 3. – С. 134.
6. Більше ніж сусіди. Розширений Європейський Союз та Україна – нові відносини: Аналітичний звіт / Я. Баратинський, І. Бурковський та ін. – Варшава: Фонд ім. Стефана Баторія, 2004. – 106 с.
7. Зеркало недели. – 2006. – № 28. – 22 июля.
8. Transition After Decode world Bank 2000 Processeal.
9. Economic Survey of Europe. – 2004. – № 2. – P. 85.
10. Economic Survey of Europe in 1994–1995. UN., N. V. and Geneva, 1995.
11. Economic Survey of Europe, 2004. UN., N. V. and Geneva. – 2004. – № 1. – P. 89.
12. Spiewak T. Euro po pigcin latach – wybrane zagadnienig // Regionalna wspołpraca Transgraniczna w krajach Europys'rdkowej i wschodniej – bilans dokonan., Artamow. 21–24 maja 2006.
13. Economic Survey of Europe. – 2005. – № 2. – P. 84.